

Mñc dù đññc coi là mñt trong nhñng mô hình thành công nhñt hiñn nay, nhñng ASEAN hiñn đang tñn tñi nhñng giñi hñn nhñt đñnh và không thñ đáp ñng đññc nhñng thách thñc mà các quñc gia thành viên phñi đñi mñt. ASEAN cñn phñi làm mñi và thay đñi cho phù hñp vñi bñi cñnh chính trñ hiñn tñi.

Cách đây nña thñ kñ, ngày 8/8/1967, Bñ trññng Ngoñi giao các nññc Indonesia, Singapore, Philippines, Thái Lan và Phó Thñ tññng Malaysia đã hñp mñt tñi thñ đô cña Thái Lan đñ ký kñt bñn Tuyên bñ Bangkok, khai sinh ra Hiñp hñi các quñc gia ñông Nam Á (ASEAN). Vào thñi điñm đó, giñi quan sát tñng dñ đoán rñng ASEAN vñi

tham vñng quy tđ tđt cđ các quđc gia trong khu vđc sđ không tđn tđi đđđc lâu dài. Đđn nay, Hiđp hđi không chđ vđa kđ niđm sinh nhđt lđn thđ 50, mà sđ thành viên trong Hiđp hđi còn tđng lên thành 10 quđc gia, tđc là hđu hđt các nđđc đđng Nam Á. Brunei gia nhđp Hiđp hđi ngày 7/1/1984, chđ vài ngày sau khi giành đđđc đđc lđp tđ Anh. Tiđp sau Brunei, Viđt Nam gia nhđp ASEAN vào nđm 1995, Lào và Myanmar trđ thành thành viên Hiđp hđi vào nđm 1997, và gđn đđy nhđt, Campuchia, nđm 1999.

ASEAN đđ khđi xđđng các diđn đđn vđi sđ tham gia cđa các quđc gia không phđi là thành viên Hiđp hđi. Trong sđ các diđn đđn nhđ vđy, có thđ kđ đđn Hđi nghđ ASEAN+3 tđp hđp cđ Trung Quđc, Hàn Quđc và Nhđt Bđn, hay Hđi nghđ Á-Áu (ASEM) diđn ra 2 nđm mđt lđn. Nđng đđng trong phát triđn kinh tđ, có vđ trí quan trđng chiđn lđđc do nđm đ ngđ tđ giao lđu thđđng mđi thđ giđi, đđng Nam Á đđ khiđn nhiđu quđc gia phđi xác đđnh lđi chính sách đđi ngođi nhđm tđng cđđng quan hđ vđi các nđđc ASEAN, vđi các khuđn khđ khác nhau, mang đđn mđt diđn đđn đđi thođi lý tđđng.

Tuy nhiên, Hiđp hđi cđng không tránh khđi nhđng chđ trích. ASEAN thđđng xuyên bđ công kích là không thđ đđp đđng đđđc nhđng thách thđc mà các quđc gia thành viên phđi đđi mđt, dù là nhđng thách thđc liên quan đđn các vñn đđ phát triđn hay an ninh. Nhiđu đđ xuđt kđu gđi ASEAN cđi cách, tđ duy lđi các vñn đđ. Nhđng đđ xuđt này không mđi và đđt ra mđt câu hđi khác: câu hđi vđ cđ cđu tđ chđc, khđ nđng thđt sđ cđa ASEAN và mong muđn cđa Hiđp hđi trong viđc thay đđi. Nhân đđp kđ niđm 50 nđm ngày thành lđp ASEAN, chúng ta cđn tìm hiđu rõ hđn vđ tđ chđc đđc biđt này:

1. Tđi sao ASEAN đđđc thành lđp?

Nđm 1967, vào thđi đđđm thành lđp ASEAN, 5 quđc gia sáng lđp Hiđp hđi có cđm giác đđng bđ đđn vào chân tđđng. Indonesia và Malaysia vđa thoát khđi mđt cuđc đđi đđu quân sđ (1962-1966) kđo theo nhiđu hđu quđ tàn phá Konfrontasi. Cuđc xung đđt thđm khđc, vđi thiđt hđi nđng nđ vđ ngđđi và cđa đđ khiđn lãnh đđo các quđc gia trong khu vđc nhđn thđc rđng đđn lúc phđi hđ nhiđt cđng thđng mđt cách lâu dài.

Nhđng trên hđt là bđi cđnh Chiđn tranh Lđnh mang tđi cho các quđc gia này mđt cđm giác bđt lđc. Các cuđc đđi đđu vđ ý thđc hđ giđa hai khđi đđđng nhđ ngđn cđn

sñ phát triñn chính trñ và kinh tñ cña các quñc gia trñ tñi ñông Nam Á. Tñt cñ các quñc gia, ngoñi trñ Thái Lan, đñu đñi bñng máu mñi giành đññc đñc lñp. Và giñ đây chñ quyñn quý giá ñy đñng bñ đñe đña mñt lñn nña. Viñc thành lñp ASEAN trññc hñt là sñ trùng hñp ngñu nhiên cña nhiñu tình huñng. Mñc tiêu lúc bñy giñ là đñng nên mñt bñc tññng thành thñ chñ đñ bño vñ nhñng thành quñ vñ chñ quyñn. Thông qua ASEAN, các nhà lãnh đño 5 quñc gia sáng lñp tái khñng đñnh không chñ là đñc lñp quñc gia, mà hñ còn xây đñng hòa bình, bñi cñnh cho phép phát triñn kinh tñ.

2. ASEAN có phñi là mô hình cña EU ñ châu Á không?

ASEAN thññng đññc so sánh vñi Liên minh châu Âu (EU). Tham khño hình mñu mñt tñ chñc khu vñc có tính liên kñt nhñt thñ giñi là viñc làm khôn ngoan. ñây có lñ là lý do tñi sao mà các nññc ASEAN minh chñng sñ rñp khuôn trên giñy tñ, đñc biñt là khi các quñc gia thành viên ASEAN hñp mñt tñi Bali vào nñm 2008 đã quyñt đñnh thành lñp mñt "cñng đñng" đña trên ba trñ cñt: kinh tñ, chính trñ-an ninh và vñn hóa-xã hñi - giñng nhñ 3 trñ cñt cña Cñng đñng châu Âu. Tuy nhiên, sñ so sánh mang lñi nhñng kñt luñn ít khi làm ASEAN hài lòng. Nñu nhñng lñi phê phán đñi vñi ASEAN thññng đññc biñn minh, thñc tñ ASEAN và EU khó so sánh đññc vñi nhau.

ASEAN và viñc xây đñng EU khñi đñu ñ nhñng khu vñc không có cùng nñn tñng lñch sñ. Mñc dù cñ hai đñ án đñu có mñc đñch tño ra các đñiñu kiñn cho hòa bình, nhñng phññng pháp và các chñ thñ chñ chñt thñc hiñn đñ án lñi rñt khác nhau. Viñc xây đñng EU đññc khñi xññng bñi các nhà lãnh đño dân chñ tñi quñc gia có lñch sñ lâu dài bñ tàn phá bñi chiñn tranh. Nhñng nhà lãnh đño này ý thñc đñy đñ rñng chñ nghña dân tñc là nguyên nhân cña nhñng cuñc xung đñt đñm máu đñn đñn nhñng hñu quñ tàn phá đñi vñi toàn châu lñc. Còn vñi ASEAN, đây là mô hình đññc các nhà lãnh đño ý thñc chñ nghña dân tñc nhñ mñt phññng tiñn cñng cñ quyñn lñc cña hñ. Vì thñ, trong khi nhñng ngññi sáng lñp EU muñn che lñp đi vñn đñ chñ quyñn cña các Nhà nññc-dân tñc, các nhà lãnh đño ñông Nam Á lñi coi Nhà nññc-dân tñc nhñ hình mñu xây đñng đñt nññc cña hñ.

Trái vñi viñc thành lñp EU, ASEAN lñi có xu hññng đñ cao chñ quyñn cña các quñc gia thành viên và thñ hiñn - nhñ tên gñi Hiñp hñi các quñc gia ñông Nam Á - là mñt Hiñp hñi cña các quñc gia. ññi lñp vñi các thñ chñ siêu quñc gia và phññng chñm "cñng đñng", mô tñ sñ vñn hành có tính liên kñt cña mñt phñn trong EU, ASEAN lñi có cái gñi là "phññng thñc ASEAN" (ASEAN way).

3. “Phñng thñc ASEAN” là gì?

“Phñng thñc ASEAN” tñp hñp tñt cñ các nguyên tñc mà dña trên đó Hiñp hñi đã ra đñi. Phñng thñc này nhñn mñnh sñ tôn trñng chñ quyñn cña các quñc gia thành viên và cam kñt không can thiñp vào công viñc nñi bñ cña các quñc gia khác. Nhñ vñy lñi ích quñc gia đññc đñt lên trên lñi ích cña cñng đñng. Các nguyên tñc gñn nhñ bñt khñ xâm phñm này, là bñn chñt cña ASEAN, đññc ghi trong Hiñp ññc thân thiñn và hñp tác ñ ññng Nam Á (TAC), ký kñt và có hiñu lñc tñi Bali (Indonesia) nñm 1976. Vñi công cñ này, ASEAN cñ gñng ghi dñu ñn lên hñ thñng quan hñ quñc tñ thông qua viñc đñ xuñt tñm nhìn riêng vñ quñn lý các vñn đñ cña thñ giñi. Ngày nay, nhiñu quñc gia không phñi là thành viên ASEAN, nhñ Pháp chñng hñn, đã chñp nhñn ký Hiñp ññc này nhñ đñu kiñn tiên quyñt đñ tñng cñng quan hñ vñi các nññc thuñc Hiñp hñi.

Trong thñc tiñn cña các thñ chñ, “phñng thñc ASEAN” dña trên ba nguyên tñc: tham vñn và đñng thuñn, không can thiñp vào công viñc nñi bñ cña các quñc gia thành viên và sñ linh hoñt có đññc nhñ mñt Ban Thñ ký vñi nguñn lñc hñn chñ. ñây là cách Hiñp hñi đã phát triñn mñt bñn sñc thñc sñ và đã trñ thành mñt “mô hình ngññc” vñi các tñ chñc siêu quñc gia. Tuy nhiên, nhñng ngññi phñn đñi cho rñng “phñng thñc ASEAN” là vñn đñ chính cña tñ chñc khu vñc này: phñng thñc này ngñn cñn viñc giñi quyñt các vñn đñ thñc chñt mà khu vñc đang phñi đñi mñt và khiñn Hiñp hñi trñ thành mñt diñn ñàn thño luñn hñn chñ.

4. ASEAN có đóng góp vào hòa bình và ñn đñnh khu vñc hay không?

Kñ tñ khi thành lñp vào nñm 1967, ASEAN đã không gñp xung đñt vñ trang lñn giña các quñc gia thành viên. Viñc thiñt lñp các cñ chñ đñi thoñi đññc thñ chñ hóa đã tñng cñng đáng kñ sñ hiñu biñt lñn nhau giña các nññc thành viên hiñp hñi và chñc chñn đã góp phñn ngñn ngña xung đñt. ñiñu này có nghña là khu vñc đang ñn đñnh và hòa bình hay không? Sñ là cñng đñu khi khñng đñnh đñu này.

Vñn còn thñc tñ nhñng cuñc xung đñt ñ mñc đñ thñp ít đññc tuyên truyñn tñi Tây Âu. Nñm 2011, cuñc nñ sủng giña binh lính Thái Lan và Campuchia đã làm 18 ngññi thiñt mñng. Nguyên nhân xung đñt là mâu thuñn tñ lâu giña hai nññc vñ chñ quyñn đñi vñi ngôi đñn Phñt giáo Preah Vihear. Nñm 2013, các công dân Philippines đã đñ bñ vào Sabah (Malaysia) đñ khñng đñnh tuyên bñ chñ quyñn cña mñt nhóm chiñn

binh mang tên Quân đội Hoàng gia Vương quốc Sulu và Bắc Borneo. Các cuộc đụng độ với quân đội Malaysia làm hơn 60 người thiệt mạng. Ngoài ra, còn có cuộc nổi dậy dai dẳng hơn một thế kỷ tàn phá Myanmar và cuộc chiến giữa các nhóm vũ trang địa phương và các lực lượng an ninh trên đảo Mindanao (Philippines).

Như vậy bằng tiếng nói của ASEAN vì hòa bình và ổn định có không ít sức thái, được biết đến khi tiếp xúc khu vực này luôn ở bên ngoài các cuộc xung đột với danh nghĩa nguyên tắc thiêng liêng không xâm phạm và ưu tiên lợi ích quốc gia. Hầu hết các nhóm vũ trang không thuộc nhà nước gây xáo trộn trong khu vực bị thúc đẩy phần nào bởi những thất vọng về kinh tế xã hội và những phi vũ trang mới tại các khu vực biên giới. Không ít vấn đề xuyên quốc gia đòi hỏi phải có một phần ứng mạng tầm khu vực mà ASEAN dường như không thể đáp ứng được.

5. ASEAN có phải là một đòn bẩy ngoại giao của các nước Đông Nam Á hay không?

Do những nguyên tắc của ASEAN, các quốc gia thành viên Hiệp hội hành động trực tiếp dựa trên việc theo đuổi lợi ích quốc gia của mỗi nước mà không thể chú trọng lợi ích chung đồng Hiệp hội mà họ là thành viên. Sự thiếu phải hợp trong vấn đề tranh chấp lãnh thổ ở khu vực Biển Đông, minh chứng rõ ràng cho sự bất lực hiện nay của ASEAN trong việc cách mặt chế độ chính trị tại khu vực.

6. Quan hệ giữa ASEAN và Trung Quốc, quốc gia đóng vai trò quan trọng trong khu vực?

Mối quan hệ giữa Trung Quốc và các nước ASEAN tồn tại lâu và phức tạp. Vào thời kỳ phong kiến Trung Quốc, các vương quốc ở Đông Nam Á công nhận sự vượt trội về chính trị, quân sự và văn hóa của Đế chế Trung Hoa và giao dịch với Trung Quốc thông qua chế độ cống phẩm. Mối quan hệ bất đối xứng này dường như được duy trì cả trong hiện tại. Nó được củng cố bởi sự phụ thuộc mạnh mẽ về kinh tế và sự hoài nghi sâu sắc, dè chừng đối với Trung Quốc, quốc gia không ngừng khẳng định thế lực của mình, kéo theo sự tồn tại lợi ích của các nước ASEAN láng giềng. Những điều này có thể quan sát được qua thái độ của Trung Quốc ở Biển Đông. Bắc Kinh coi khu vực Đông Nam Á là khu vực ảnh hưởng của mình và thế hệ điều này qua một diện văn. Từ vài năm gần đây, Chủ tịch Tập Cận Bình đã đưa ra một dự án chiến lược rộng lớn mang tên "Con đường Tầm Lớn Mới", với trục hàng hải liên quan

trñc tiñp tñi phñn lñn các quñc gia ASEAN.

Trññc thñc tñ này, các quñc gia ASEAN thñ hiñn nhñng thái đñ khác nhau tùy thuñc vào quan đñm vñ mñc đñ đñ dña hoñc cñ hñi mà Trung Quñc mang đñn cho mñi nññc. Bñc Kinh không ngñng tñn dñng sñ chia rñ này đñ gây sñc ép lên ASEAN, thñm chí áp đñt chññng trình nghñ sñ cho các nññc ASEAN. Nñm 2012, Campuchia, đñm nhiñm cññng vñ chñ tñch luân phiên ASEAN, chñu áp lñc cña Trung Quñc, đñ ngñn cñn Hiñp hñi ra tuyên bñ chung có nñi dung cñng rñn đñi vñi thái đñ cña Trung Quñc ñ Biñn ññng. Bñn nñm sau, Phnom Penh lñp lñi mñt hành đñng tññng tñ nhñ vñy.

7. Khñng hoñng kinh tñ châu Á nñm 1997 có tác đñng nhñ thñ nào tñi ASEAN?

Cuñc khñng hoñng kinh tñ nñm 1997 đñ chñng kiñn đñng nñi tñ cña các nñn kinh tñ nñng đñng nhñt khu vñc suy sñp. ñây là thách thñc lñn đñu tiên mà ASEAN phñi đñi mñt kñ tñ sau khi Chiñn tranh Lñnh kñt thúc. Hiñn tññng lây lan giña các nñn kinh tñ có kñt nñi không đi kèm mñt kñ hoñch mang tñm khu vñc tññng xñng vñi mñc đñ nghiêm trñng cña cuñc khñng hoñng và ASEAN đñ cho thñy sñ thiñu phñi hñp giña các quñc gia thành viên.

Thñi kñ này không chñ làm lung lay tham vñng cña Hiñp hñi trong viñc tñ khñng đñnh nhñ là đñng cñ phát triñn chính trñ và thñ chñ cña khu vñc, mà còn cho thñy nhñng hñn chñ cña "phññng thñc ASEAN". Cuñc khñng hoñng cñng làm chñm đñt "phép màu châu Á", biñt danh mñt thñi các nññc ASEAN tñng có. Suy yñu sâu sñc, Hiñp hñi muñn cñi tñ bñng cách cñ gñng tñ duy lñi mô hình: không can thiñp vào công viñc nñi bñ cña các quñc gia thành viên. ASEAN cñ gñng mñt cách vô ích khi đña ra khái niñm vñ "tñng cññng tññng tác", các nññc thành viên vñn trung thành vñi "phññng thñc ASEAN", vñn ngñn chñn sñ phát triñn cña các thñ chñ hòa nhñp hñn.

Tuy nhiên, vñ mñt kinh tñ, các nññc ASEAN đñ lñy lñi đññc sñc sñng. Ngày 21/12/2015, Hiñp hñi đñ hoàn thành mñc tiêu thành lñp Cñng đñng kinh tñ ASEAN, nhñm hñp nhñt 10 nñn kinh tñ vào mñt thñ trññng duy nhñt vñi 600 triñu dân tñ nay đñn nñm 2020. Các nhà phân tích đñ đñn rñng vào nñm 2030, ASEAN sñ trñ thành nñn kinh tñ lñn thñ tñ trên thñ giñi. Tñng trññng GDP cña ASEAN đñ kiñn sñ

đñt 2,5 nghìn tñ USD vào nñm 2017, vññt qua các nñn kinh tñ lñn nhñt thñ giñi. Nhñ vñy, hñu quñ lâu dài cña cuñc khñng hoñng nñm 1997 chñ yñu là vñ mñt chính trñ.

8. ASEAN có ý đñnh kñt nñp thêm thành viên mñi không?

Hai quñc gia là ñng cñ viên chính thñc đñ nghñ đññc gia nhñp ASEAN là: Nhà nññc trñ Timor Leste, mñi giành đññc đñc lñp tñ Indonesia vào nñm 2002 và Papua New Guinea. ññ nghñ cña Timor Leste đññc đñ trình vào nñm 2011, dññng nhñ là viñc hñp lñ. Lúc đñu, ASEAN chào đñn đñ nghñ này cña Timor Leste. ññt nññc nhñ bé này cñng đã coi viñc gia nhñp ASEAN là mñt đñi sñ quñc gia và là mñt ñu tiên trong chính sách đñi ngoñi.

Tuy nhiên, sau nhiñu đánh giá cña ASEAN mang đñn nhñng kñt quñ không khñ quan, các quñc gia nhñ Singapore coi viñc Timor Leste gia nhñp ASEAN lúc này là quá sñm: Timor Lest chña có cñ cñu hành chính cho phép thñc thi các cam kñt khu vñc. Theo các báo cáo, Nhà nññc non trñ không thñ tuân thñ hñu hñt các thña thuñn mà nññc này có ý đñnh ký kñt vñi ASEAN. Timor Leste vñn còn chñu hñu quñ cña cuñc chiñn tranh giành đñc lñp vñi Indonesia. Mñc dù sñ chñm trñ vñ phát triñn có thñ nhanh chóng đññc bù đñp bñi các khoñn thu tñ đñu mñ và các thñ chñ dân chñ dññng nhñ đang đññc cñng cñ, ít nhñt còn 41,8% dân sñ vñn sñng dññi ngññng nghèo đñi. Tuy nhiên, nñu vñn đñ gia nhñp ASEAN cña Timor Leste chña thành hiñn thñc trong thñi gian này, Timor Leste vñn đññc hññng quy chñ quan sát viên và đñn gia nhñp đã chính thñc đññc xem xét.

Papua New Guinea hññng quy chñ quñc gia quan sát viên tñ nñm 1976. Không đñ tìm ra lý do chính thñc giñi thích viñc tñi sao nhà nññc này vñn chña đññc gia nhñp Hiñp hñi. Dññng nhñ các nññc ASEAN không đñng ý vñi sñ gñn bó vñ đña lý và dân tñc cña quñc gia này đñi vñi khu vñc ññng Nam Á.

9. Viñn cñnh cña ASEAN 50 nñm tñi?

Thññng bñ các nhà lãnh đño phññng Tây lñng quên kñ tñ khi Chiñn tranh Lñnh kñt thúc, đñc trñng chiñn lññc cña ññng Nam Á dññng nhñ mñt lñn nña khiñn các nhà quan sát và nhñng nhân vñt chñ chñt có tác đñng trñc tiñp tñi quan hñ quñc tñ,

phải thay đổi quan điểm. Tại khu vực này, eo biển Malacca là nơi trung chuyển đến gần một nửa hàng hóa vận chuyển bằng đường biển trên thế giới. Khu vực này cũng diễn ra cuộc xung đột ở Biển Đông, một cuộc đối đầu lợi ích giữa Mỹ và Trung Quốc ở châu Á-Thái Bình Dương; và khu vực này cũng đang trên đà trở thành điểm nút (mưu chốt) mới của các ngành công nghiệp quốc tế với minh chứng là chiến sự Marawi ở Philippines, đang bùng nổ vào tháng 4 xung đột. ASEAN đang phải vượt lên để giải quyết những thách thức này. Thay vì giải quyết từng góc các vấn đề, các chủ đề đang nằm quyên lợi sẽ dùng các cuộc xung đột và mối đe dọa không bền vững cũng quyên lợi của họ với sự giúp sức mạnh mẽ của các ngành dân túy và các ngành dân tộc. Qua 50 năm thành lập và tồn tại, ASEAN cho thấy sự bất lực và chia rẽ trước sự hung hăng của Bắc Kinh và sự nổi lên của các ngành công nghiệp ở Đông Nam Á. Một hoạt động đáng biếm mang tính báo hiệu: các cuộc tuần tra 3 bên bao gồm Malaysia, Indonesia và Philippines ở biển Sulu, nhằm mục đích giám sát động thái của những phần tử không bền vững Hồi giáo, những kẻ đang nung nấu phát triển hàng ngũ những chiến binh Hồi giáo cực đoan ở Marawi, đã hình thành bên cạnh khuôn khổ thế giới ASEAN.

Tuy nhiên, nếu ít người phân định ý kiến về sự bất lực của ASEAN, sự cần thiết của Hiệp hội lợi là điều không phải bàn cãi. Chuyên gia về khu vực Đông Nam Á Sophie Boisseau du Rocher đã nhận mạnh vai trò của Hiệp hội là không thể thiếu trong việc đóng góp "nâng tầm quan trọng của khu vực trên bản đồ thế giới" và có đóng góp vào việc làm thế giới trở nên gần gũi hơn.

Theo [Asialyst](#)

Hồng Lan (gt)